

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի
իրավաբանական ֆակուլտետի քրեական և քրեական
դատավարության իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ

ԱՆՀՐԱԺԵՐՇ Է ԱՐԴՅՈՔ ԸՆԹԵՐԱԿԱՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Ընթերականների ինստիտուտը առաջացել է Ռուսաստանում 17-րդ դարի կեսերին և քրեադատավարական օրենսդրության զարգացման ընթացքում գրեթե չի ենթարկվել էական փոփոխությունների: Ավելի ուշ ժամանակաշրջանում ընթերականների ինստիտուտը նախատեսվեց նաև Խորհրդային Հայաստանի քրեական դատավարության օրենսդրությամբ և մինչ օրս պահպանված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով:

Խորհրդային ժամանակաշրջանի դատավարագետները ընթերականների ինստիտուտի անհրաժեշտությունը կասկածի տակ չէին դնում և դիտարկում էին այն, որպես հասարակությանը հանցագործությունների բացահայտմանը և նախաքննությանը ներգրավելու միջոց¹: Սակայն արդի ժամանակաշրջանում ընթերականների ինստիտուտի անհրաժեշտության վերաբերյալ քրեական դատավարության տեսության մեջ միասնական մոտեցում չկա: Որոշ հեղինակներ, օրինակ՝ Մ. Վանդերը և Վ. Իսայենկոն, հանդես են գալիս ընթերականների ինստիտուտի անփոփոխ պահպանման համար՝ նշելով, որ նրանց մասնակցությունը քննչական գործողություններին ավելի հուսալի է դարձնում ասպացույցների հավաքման գործընթացը թույլատրելիության և վերաբերելիության տեսանկյունից²:

Մ. Սելեզնյովը կարծում է, որ ընթերականների ինստիտուտը պետք է գործի մշտական հիմունքներով և պետք է օրենքով ամրագրել ընթերականների պատասխանատվության և նյութական պարգևատրման մեխանիզմներ: Սակայն բացառում է ընթերականների մասնակցությունը դիակը ճանաչման ներկայացնելու և մարդու կամ կենդանու դիակի զննման ժամանակ³:

Ռ. Ս. Բելկինը արդարացիորեն նշում է, որ ընթերականները իրենց անձեռնհասության պատ-

ճառով չեն կարող ընկալել քննչական գործողության օրինականությունը, նպատակը և օբյեկտիվությունը, չեն հասկանում, թե ինչ է տեղի ունենում և մեծամասամբ անվերապահորեն վստահում են քննիչին⁴:

Վ. Տ. Տոմինը նշում է. «Ընթերականների մասնակցությունը դա պրակտիկ աշխատողի խնդիր է, որը շատ տեսաբանների անձանոթ է: Դժվարությունը սկսվում է նրանից, որ անհրաժեշտ է գտնել այնպիսի մարդկանց, որոնք համաձայն կլինեն վերցնել իրենց վրա այդպիսի պարտականություններ»: Տեսաբանը կարծում է, որ քննչական գործողություններին ընթերականների մասնակցության պահանջին պետք չէ այդպիսի կատեգորիկ նշանակություն տալ, ավելի նպատակահարմար է գտնել դրան փոխարինող արդյունավետ այլ միջոց⁵:

Ի. Ն. Կոժևնիկովը անվանում է ընթերականներին «քննիչի գլխացավ» և առաջարկում է նրանց մասնակցությունը պահպանել միայն խուզարկության կատարման ժամանակ⁶:

Հայրենական իրավաբաններից Ա.Ս. Ղամբարյանը իր «Առաջարկներ քրեական դատավարության օրենսգրքի բարեփոխումների վերաբերյալ» գիտական հոդվածում առաջարկում է նոր քրեական դատավարության օրենսգրքով չնախատեսել քննչական գործողություններին ընթերականների մասնակցության մասին ինստիտուտը և նշում է. «Ընթերականների ինստիտուտը նախատեսված է եղել խորհրդային քրեական դատավարության օրենսդրությամբ, իսկ ներկայումս այն պահպանված է հիմնականում հետխորհրդային մի շարք պետությունների քրեական դատավարության օրենսգրքերով: Այս ինստիտուտի գործողության ընթացքում պարզվել է, որ այն, ընդհանուր առմամբ, չի ծառայում իր նպատակներին, ավելին՝ խոչընդոտում է նախաքննության իրականացմա-

www.lawinstitute.am

նր: Այսպես, առանձին դեպքերում քննչական գործողություններին ընթերակաների մասնակցությունը վտանգավոր է նրանց կյանքի և առողջության համար: Այսպես, պետական սահմանին հակառակորդի գնդակից զինվորի մահվան փաստով դեպքի վայրի զննությանը պետք է մասնակցեն նաև ընթերակաները, ինչը վտանգավոր է ընթերակաների կյանքի համար: Նույն իրավիճակը կարող է առաջանալ նաև վտանգավոր պայմաններում քննչականի խուզարկության դեպքում:

Նոր քրեական դատավարության օրենսդրությունը պետք է կառուցվի քրեական արդարադատության եվրոպական գաղափարախոսության հիման վրա, ուստի պետք է նկատի ունենալ նաև հարցի վերաբերյալ եվրոպական փորձը: Միևնույն ժամանակ, կարծում ենք, ընթերակաների ինստիտուտի վերացումը պետք է լրացվի քննչական գործողությունների ընթացքը տեսանկարահանման և լուսանկարահանման եղանակով ֆիքսելու մասին օրենսդրական պահանջով կամ այլ կառուցակարգերով⁷:

Ընթերակաների ինստիտուտի անարդյունավետության մասին կարծիք են արտահայտել նաև միջազգային կառույցների փորձագետները: Օրինակ՝ ԵԱՀԿ-ն և ԺՀՄԻԳ-ը Հայաստանում (2008թ. ապրիլից մինչև 2009թ. հունիս) իրականացրել են դատավարությունների մոնիտորինգի ծրագիր: Վերջինիս ամփոփիչ զեկույցը ներառել է բազմաթիվ առաջարկություններ քրեական դատավարության օրենսդրության բարեփոխումների վերաբերյալ: Այսպես, միջազգային փորձագետները, խոսելով ընթերակաների ինստիտուտի անարդյունավետության մասին, կարծիք են արտահայտել, որ մեղադրյալի իրավունքները պաշտպանելու և քննչական մարմինների չարաշահումները կանխելու առավել արդյունավետ միջոց կարող է լինել քննչական գործողություններին պաշտպանի ներկայությունն ապահովելը⁸:

Դիտարկվող ինստիտուտի անարդյունավետության մասին հաճախ կարելի է հանդիպել նաև

հայկական մամուլի էջերում: Օրինակ՝ «Գրեթե բոլոր դեպքերում ընթերակա կոչվածները կամ չգիտեն իրենց անելիքը, կամ գիտեն, բայց վախենում են քննչական մարմնի որևէ գործողության դեմ առարկել, կամ պարզապես «շտատով» կադրեր են և միշտ համագործակցում են իրավապահների հետ»⁹: Փաստաբան Վահե Գաբրիելյանը «Հրապարակ» թերթին տված իր հարցազրույցում ասում է. «Ոստիկանությունը հաստիքով ընթերականեր է պահում» և բերում է փաստեր Գյումրու ընդհանուր իրավասության դատարանում իր մասնակցությամբ ընթացած գործերից. «Երկու կին՝ Սուսաննա Աշուրյանը և Արաքսյա Կյուրեղյանը, Գյումրիում մոտ 10 գործով հանդես են եկել որպես ընթերակա: Մենք ապացույցներ ունենք, որ ոստիկանությունում նրանք «դուրյբով ընթերակա» են աշխատում»¹⁰:

Կարծում ենք, որ վերոնշված փաստարկները համոզիչ կերպով վկայում են ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքում ընթերակաների ինստիտուտից հրաժարվելու որոշման օգտին: Այս եզրահանգումը մերկապարանոց չդիտելու համար նշենք, որ այս ինստիտուտը նախատեսված չէ աշխարհի ոչ մի երկրի քրեական դատավարության օրենսդրությամբ (մեզ հայտնի բացառություններով): Գերմանիայում, Ֆրանսիայում, Կանադայում, Ճապոնիայում, ԱՄՆ-ում, Չինաստանում և այլ զարգացած երկրների քրեադատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված չէ որևէ անձի մասնակցությունը նախաքննությանը, առավել ևս անձի, ով օժտված լինի քննչական գործողությունների կատարման փաստը, բովանդակությունը, ընթացքը կամ արդյունքները հաստատելու իրավունքով: Բնականաբար հարց է առաջանում՝ եթե ընթերակաների ինստիտուտը այդքան արդյունավետ է, ինչի^o ոչ մի երկիր չի ընդգրկում այն իր օրենսդրության մեջ: Այն չէ^o պատճառը, որ դրա արդյունավետությունը կարծեցյալ է:

www.lawinstitute.am

¹ Տե՛ս Теория доказательств в советском уголовном процессе: Часть особенная / Под ред. Жогина Н.В. М., 1967. С. 258-260.
² Տե՛ս Вандер М., Исаенко В. Объективизация и защита доказательств по уголовным делам // Законность. 1996. N 10. С. 2.
³ Տե՛ս Селезнев М. Понятой или свидетель? // Законность. 1998. N 1. С. 35-38.
⁴ Տե՛ս Белкин Р.С. Очерки криминалистической тактики: Учеб. пособ. Волгоград: ВСИ МВД РФ, 1993. С. 139-140.
⁵ Տե՛ս Томин В.Т. Острые углы уголовного судопроизводства. М., Юрид. лит., 1991. С. 193 – 194.

⁶ Տե՛ս Кожевников И.Н. Упорядочить полномочия следователя // Российская юстиция. 1997. N12. С. 22-24.

⁷ Տե՛ս Օրենք և իրականություն 2008, թիվ 10, էջ. 10-13:

⁸ Տե՛ս Մարտիրոսյան Էլմիրա, «Միջազգային փորձագետները հայ տուժողներից զգուշանում են, ծանր հանցագործներից՝ ո՞չ», «Իրավունք» թերթ, 03.12.2010:

⁹ Տե՛ս նույն տեղում:

¹⁰ Տե՛ս Ավոյան Ռուզան, «Հաստիքով ընթերականեր», «Հրապարակ» թերթ 22.07.2010թ.:

РЕЗЮМЕ

Нужен ли институт понятых в уголовном процессе Республики Армения?

Нужен ли институт понятых в уголовном процессе Республики Армения? Среди ученых и практиков по этому поводу существуют различные точки зрения. Большинство практических работников считает, что институт понятых должен быть отменен. Другие считают, что его надо сохранить. Третьи считают, что необходимо сократить количество следственных действий, производимых при обязательном участии понятых. В научной статье анализируя вышеуказанные подходы и зарубежный опыт, автор приходит к мнению, что действие данного института в уголовном процессе РА крайне неэффективно и что институт понятых должен быть отменен.

SUMMARY

Is there a need of identifying witnesses institution in criminal procedure of the Republic of Armenia?

Is there a need of identifying witnesses institution in criminal procedure of the Republic of Armenia? There are different points of view among scholars and practitioners in this regard. Most practitioners believe that the institution of identifying witnesses should be repealed. Others believe that it should be retained. Still others believe it is necessary to reduce the number of investigative actions done with the compulsory participation of identifying witnesses. After the analysis of the above-mentioned approaches and international experience in his scientific article, the author comes to the conclusion that the effect of this institution in the criminal procedure of RA is extremely inefficient and that the institution of identifying witnesses should be repealed.